Muurzandkool

(Diplotaxis muralis (L.) D.C.; syn. *Sisymbrium murale L.).*

In de zomer van 1946 trok in een plantsoentje op een paar honderd meter van mijn huis een klein geel crucifeertje mijn aandacht, dat ik niet dadelijk herkende. In habitus geleek het op een verkleinde uitgave van de z a n d k o o l *(Diplotaxis tenuifolia* D.C.), die hier om en in de stad op onbebouwde terreinen, spoordijken, ruigten enz. algemeen voorkomt. Uit de flora's herinnerde ik mij het bestaan van een tweede soort van het geslacht *Diplotaxis*, de m u u r z a n d k o o l, waarvan ik een exemplaar, uit Engeland afkomstig, in mijn herbarium had. De oppervlakkige vergelijking van de nieuwe vondst met het herbariumexemplaar bracht me niet veel verder; want, terwijl dit laatste een fraai ontwikkeld bladrozet en een nagenoeg onbebladerde bloeistengel had, vertoonden mijn levende planten goed bebladerde stengels, tot pl.m. 40 cm hoogte opkomend uit een maar zeer matig ontwikkeld wortelrozet. De determinatie dezer planten met verschillende flora's, mogelijk doordat ik beschikte over exemplaren met bloemen en rijpe vruchten, liet echter niet de minste twijfel over, dat het inderdaad de muurzandkool was; in hetzelfde jaar vond ik de plant nog in vrij veel exemplaren op enkele andere plaatsen in dezelfde omgeving en in de volgende jaren op twee andere plaatsen in een ander deel van de buitenkant der stad.

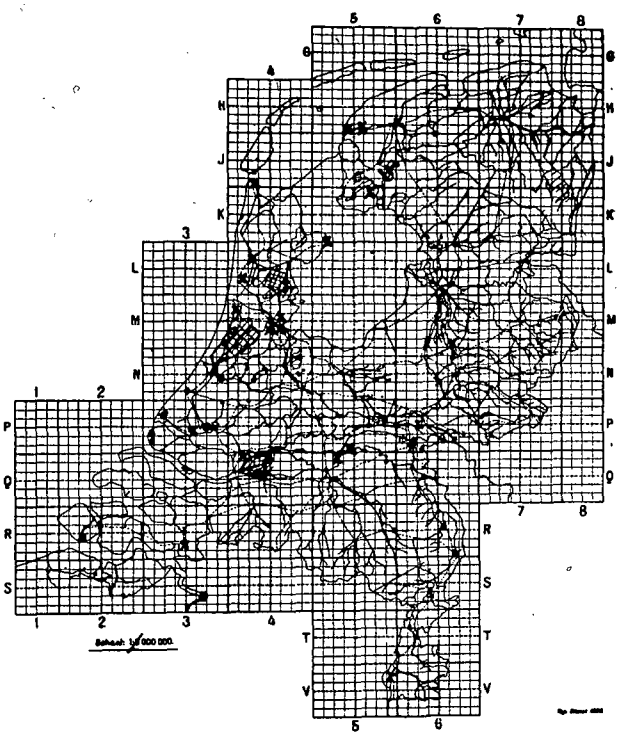

Diplotaxis muralis
Goethart-Jongmans 1906

Wat mij van deze vondsten zeer verbaasde, was, dat ik hier al 35 jaar rondgelopen en naar planten gekeken had, zonder deze soort tevoren ooit opgemerkt te hebben. Door een en ander was mijn belangstelling gewekt; voor een nader onderzoek raadpleegde ik de oudere en nieuwere gegevens over de verspreiding der plant in en buiten Nederland en vroeg aan het Rijksherbarium te Leiden het daar aanwezige Nederlandse materiaal op. De studie daarvan leidde allereerst tot de ontdekking, dat er van de soort *Diplotaxis muralis* twee vormen, variëteiten, bestaan, die wel door tussenvormen verbonden zijn, maar in hun typische ontwikkeling toch goed van elkaar onderscheiden kunnen worden.

De ene vorm heeft een goed ontwikkeld wortelrozet en een onbebladerde bloeistengel, de andere een minder ontwikkeld of in het geheel geen rozet en tot onder de bloeiwijze bebladerde stengels; de twee vormen worden resp. onderscheiden als de var. *scapigera* KITTEL en var. *caulescens* KITTEL. Mijn herbariumexemplaar behoorde tot de eerste, mijn levende planten tot de tweede vorm. Behalve door nog andere kenmerken verschillen de twee vormen ook door hun grootte; de eerste wordt gewoonlijk niet meer dan pl.m. 20 cm, de tweede tot pl.m. 40 cm hoog. Nu ik beide vormen goed had leren kennen en onderscheiden, vond ik ook de tweede, de var. *caulescens*, in deze omgeving op verschillende plaatsen, maar, voor zover ik zien kon, altijd op één standplaats slechts één vorm, dus bv. in een bepaald aardappelveld alleen de var. *scapigera*.

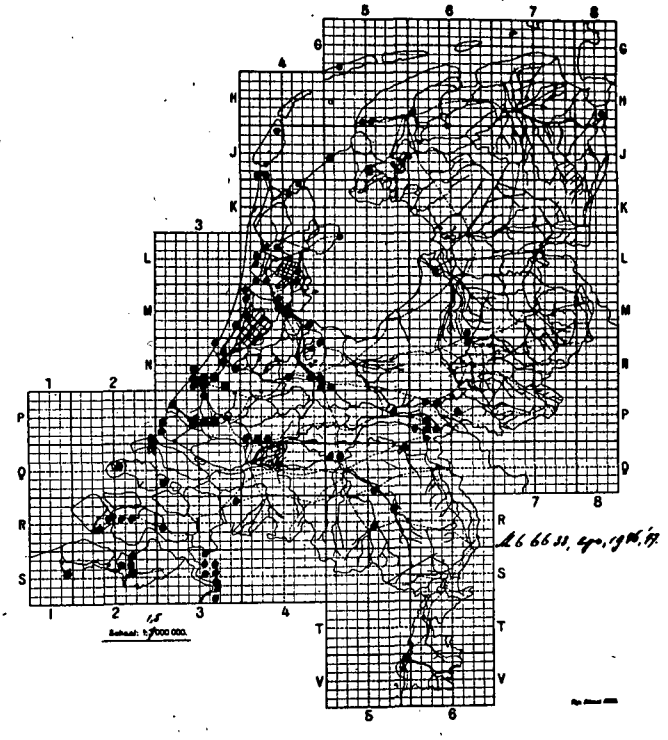

Diplotaxis muralis
I.V.O.N. kaartje 1946

Het geslacht *Diplotaxis* is door DE CANDOLLE onderscheiden van verwante *(Sisymbrium, Brassica, Erucastrum)* om de eigenschap, dat de zaden in de hauw in twee rijen en niet in één rij geplaatst zijn (diplo = dubbel, taxis = rij); de soortnaam *muralis* wijst er op, dat de plant af en toe ook wel op muren groeiende gevonden is. Er is in Nederland ook nog een derde soort — adventief — enkele malen gevonden, de twijgzandkool, *D. viminalis*. Tussen de drie soorten moeten overgangsvormen bestaan; ook een bastaard *D. tenuifolia x muralis* is bekend. Terwijl *D. tenuifolia* overblijvend is, is *D. tenuifolia muralis* is bekend. Terwijl *D. tenuifolia* overblijvend is, is *muralis* gewoonlijk één- of tweejarig, maar schijnt toch ook soms enkele jaren achtereen te perenneren. De muurzandkool bloeit van begin April tot, als de vorst niet te vroeg invalt, einde October of begin November. De studie van het herbariummateriaal en de opgaven in de Prodromus Floræ Batavae, Ed. altera, I, 1906, leerde, dat de muurzandkool in Nederland pas sedert ruim een eeuw bekend is. Natuurlijk is het mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat zij in ons land reeds vroeger aanwezig was, maar toen niet opgemerkt of onderscheiden werd. Ook in aangrenzende landen dateren de oudste opgaven van de eerste decennia der 19de eeuw. In de Flora van VAN HALL (1825) wordt zij nog niet vermeld; wel *D. tenuifolia*, als *Sisymbrium tenuifolium*, die trouwens onder deze naam reeds bij DE GORTER (1783) voorkomt.

De eerste vondsten, waarvan bewijsmateriaal aanwezig is, in ons land dateren van 1835—'38 en zijn uit de buurt van Werkendam; dan volgen met grotere en kleinere tussenpozen opgaven tot op heden, over een groot deel van Nederland verspreid, in 1877 en '78 ook reeds van Deventer, de laatste in 1946 van Terschelling, met de opmerking: „kennelijk met de Duitsers meegekomen" (Natura 1946, blz. 170). Kaartje I is een reproductie van het kaartje GOETHART-JONGMANS 1906 en geeft de toenmaals bekende verspreiding aan, kruisjes de oudere en minder goed bekende, stippen de nieuwere, nauwkeurig gecontroleerde vindplaatsen. Kaartje II is een — enigzins aangevulde — reproductie van het I.V.O.N.-kaartje dezer soort en stelt voor, hetgeen in 1946 van de verspreiding bekend was. Uit de vergelijking der beide kaartjes blijkt, dat het aantal bekende vindplaatsen nu groter is dan 40 jaar geleden; er blijkt echter niet uit, of dit het gevolg is van het voortgezette floristisch onderzoek, dan wel van een uitbreiding van het „areaal", het verspreidingsgebied.

Verder ziet men, dat in grote delen van het land de plant, voor zover bekend, ontbreekt, hoewel zonder twijfel daar ook wel geschikte groeiplaatsen aanwezig zijn. Maar overal waar zij voorkomt is zij gebonden aan kultuurformaties: bouwlanden, wegkanten, parkranden, puinhopen, muren enz. En evenals *D. tenuifolia* schijnt zij ook langs spoorbanen verspreid te zijn (en te worden?), hoewel de opmerking in de Prodromus (l.c. blz. 144): „De plant heeft zich langs de gehele lijn der H.IJ. Spoorwegmaatschappij in Holland verspreid, zoodat men haar aan alle stationsterreinen tusschen Rotterdam en Den Helder aantreft" wel op laatstgenoemde soort betrekking zal hebben. De wijze, waarop de verspreiding plaats heeft, is, als voor zovele plantensoorten, onbekend. Bepaalde verspreidingsmiddelen heeft het zaad niet; de rijpe zaden vallen uit de opengesprongen hauw en zullen meestal wel niet ver van de plant terecht komen. Onopzettelijke verspreiding door de mens,

bv. door verplaatsing van grond, is mogelijk. Zo wordt voor Engeland, waar zij in sommige streken als een lastig onkruid optreedt, beweerd, dat zij daar met haver van buiten geïmporteerd is, terwijl voor een paar districten in Ierland, waar zij zich overigens in westelijke richting snel langs spoorbanen uitbreidt, transport over zee aangenomen wordt. Hoe men zich dat voorstelt, is mij echter niet duidelijk. Buiten Nederland komt de plant als indigene soort op het vasteland van Midden- en Zuid-Europa voor, maar ontbreekt in Noord-Europa en Griekenland; verder is zij bekend van Algiers en Tunis. Adventief verspreid wordt zij vermeld van Groot-Brittannië en Ierland, Scandinavië, de Westkust van Noord-Amerika, de Kaap en Nieuw-Zeeland. Zoals ik reeds zeide, had ik de muurzandkool in deze omgeving vóór 1946 nooit gezien. En in aanmerking genomen, dat zij met haar fraaie, vrij grote, gele bloemen een tamelijk opvallende verschijning is en ik in de jaren, dat ik hier woonde, de flora naar ik meende vrij goed had leren kennen, moet ik wel aannemen, dat de plant hier betrekkelijk kort geleden geïmmigreerd is. Maar waar vandaan? Beziet men kaartje II, dan blijkt, dat zij in de naaste omgeving van Deventer in de laatste tijd nergens vermeld werd; de beide stippen bij Deventer op dit kaartje betreffen mijn eigen vondsten van 1946 en later. De naastbij liggende vindplaatsen zijn Arnhem en Zwolle; de wijze, waarop de eventuele immigratie in deze streek plaats had, is derhalve voorlopig nog niet duidelijk.

Deventer, September 1950. *Dr H. R. Hoogenraad*

Vogels rondom de stad

door R. M. van Urk, Den Haag

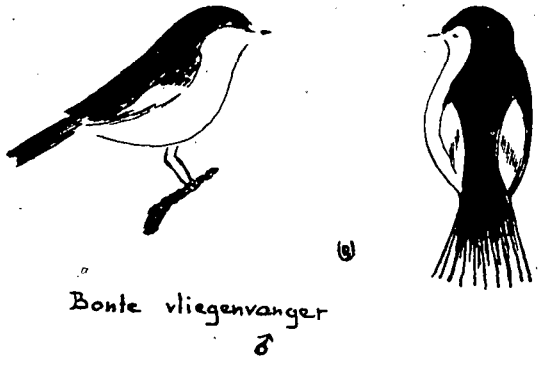

De schrijver van het artikel in het Maartnummer van ons blad over de waterral heeft mij er toe verleid ook eens enkele vogelbevindingen op papier te zetten. Wij als stadsmensen klagen nogal eens en niet altijd ten onrechte, maar toch is er zelfs in de omtrek van een grote stad meer dan iets te beleven. In de eerste plaats dan iets over de waterral. Op 16 Januari van dit jaar ontdekte ik eveneens in de omgeving van Den Haag zo'n geheimzinnig dier, volkomen bij toeval overigens. Het was langs de Waalsdorperlaan tussen de Benoordenhoutseweg enerzijds en de Wassenaarseweg aan de andere kant. Plotseling klonk er geritsel langs de slootkant en vóór nog iets te ondernemen viel, zag ik daar de vogel in gebogen houding tegen de begroeide slootkant